

ITALYAN TILIDA ANTONIMIK KORRELATSIYALI MAQOLLARNING LINGVOMADANIY TAHLILI

Talaba: SamDChTI, Roman - german tillari fakulteti

Ispan va Italyan filologiyasi kafedrası

Italyan tili yo‘nalishi 2218 guruh talabasi

J.B. Maxmaraimova

Ilmiy rahbar: Ispan va Italyan filologiyasi kafedrası

katta o‘qituvchisi **B.M. Sadikova**

Аннотация

Данная статья посвящена изучению лексико-грамматических характеристик пословиц, образованных на основе антонимических отношений, встречающихся в итальянском языке. В ходе работы анализируются семантическая структура и синтаксическая конструкция этих пословиц, освещаются их семантическое выражение и механизмы грамматического образования. В ходе исследования используется метод изучения и анализа научных источников, а также проводится обзор предыдущих исследований системы пословиц и антонимии в итальянской лингвистике. В результате анализа установлено, что пословицы с антонимической корреляцией выражают важные семантические связи в языковой системе, а также являются лингвистически и культурно значимыми единицами.

Ключевые слова: лексический анализ, паремиология, итальянские пословицы, антонимия, семантика, антонимическая корреляция, грамматическая структура, синтаксическая структура

Abstract

This article is devoted to the study of the lexical and grammatical characteristics of proverbs formed on the basis of antonymic relations in the Italian language. In the course of the work, the semantic structure and syntactic construction of these proverbs are analyzed, their semantic expression and grammatical formation mechanisms are

highlighted. During the study, the method of studying and analyzing scientific sources is used, and previous research on the problem of the proverb system and antonymy in Italian linguistics is reviewed. As a result of the analysis, it is determined that proverbs with antonymic correlation express important semantic connections in the language system, as well as are linguistically and culturally significant units.

Key words: lexical analysis, paremiology, Italian proverbs, antonymy, semantics, antonymic correlation, grammatical structure, syntactic structure

Annotatsiya:

Ushbu maqola italyan tilida uchraydigan antonimik munosabat asosida shakllangan maqollarning leksik hamda grammatik xususiyatlarini tadqiq etishga bag'ishlanadi. Ish jarayonida mazkur maqollarning semantik tuzilishi va sintaktik qurilishi tahlil qilinib, ularning ma'no ifodasi hamda grammatik shakllanish mexanizmlari yoritib beriladi. Tadqiqot davomida ilmiy manbalarni o'rganish va tahlil qilish metodidan foydalanilib, italyan tilshunosligida maqollar tizimi va antonimiya masalasiga oid avvalgi izlanishlar ko'rib chiqiladi. O'tkazilgan tahlillar natijasida antonimik korrelatsiyaga ega maqollar til tizimida muhim semantik bog'lanishlarni ifodalashi, shuningdek, lingvistik va madaniy jihatdan salmoqli birliklar ekanligi aniqlanadi.

Kalit so'zlar: leksik tahlil, paremiologiya, italyan maqollari, antonimiya, semantika, antonimik korrelatsiya, grammatik struktura, sintaktik tuzilish.

Kirish

Maqollar lingvistik hamda madaniyatshunoslik tadqiqotlarida alohida ahamiyatga ega bo'lib, ular muayyan jamiyatning dunyoni idrok etish usuli, milliy qadriyatlari, urf-odatlar va falsafiy qarashlarini yaqqol aks ettiradi. Maqollar tizimida antonimik munosabatga asoslangan maqollar o'zining o'ziga xos semantik va strukturaviy xususiyatlari bilan ajralib turadi. Bunday maqollar qarama-qarshi ma'nodagi tushunchalarni bir butun ifoda doirasida mujassamlashtirib, til tizimida dialektik tafakkurning namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Italyan tili maqollarga nihoyatda boy bo'lib, undagi antonimik korrelatsiyaga ega maqollar zid g'oyalar, qarashlar, qadriyatlar va inson

xatti-harakatlarini ixcham va ta'sirchan shaklda bitta ibora orqali ifodalash imkoniyatiga ega. Mazkur tadqiqot italyan tilidagi antonimik munosabatga asoslangan maqollarni leksik hamda grammatik nuqtayi nazardan tahlil qilishni maqsad qilib qo'yadi. Maqollarning semantik tarkibi va sintaktik tuzilishini chuqur o'rganish orqali ularning ma'no ifodasi va funksional vazifasini belgilovchi asosiy lingvistik mexanizmlar aniqlab beriladi. Tadqiqot metodologik jihatdan ilmiy manbalarni tahlil qilishga tayangan holda olib borilib, avvalgi izlanishlar natijalarini umumlashtirish hamda maqollarning lingvistik xususiyatlarini keng qamrovda yoritib berishga yo'naltirilgan.

Ushbu tahlil jarayonida quyidagi muhim masalalarga e'tibor qaratildi: italyan maqollarida antonimik munosabatlar qanday til vositalari orqali ifodalanadi? Ularning shakllanishida qaysi sintaktik modellar va grammatik konstruksiyalar ustuvor ahamiyat kasb etadi? Leksik birliklarning tanlanishi maqollarning umumiy mazmuni va ta'sir kuchiga qanday ta'sir ko'rsatadi? Ushbu savollarga atroflicha javob topish orqali tadqiqot natijalari paremiologiya sohasi uchun nazariy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etishi bilan birga, italyan maqollarining kognitiv hamda madaniy xususiyatlarini yanada chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar sharhi

Italyan tilida uchraydigan antonimik xarakterga ega maqollarni (masalan, "Chi non risica, non rosica" yoki "Tra il dire e il fare c'è di mezzo il mare") lingvomadaniy nuqtayi nazardan tadqiq etish uchun bir nechta asosiy ilmiy yo'nalishlardagi manbalarga tayanish zarur. Ushbu tadqiqotda foydalanilgan adabiyotlar uch muhim guruhga ajratildi.

1.1. Italyan paremiologiyasiga oid asosiy manbalar

Mazkur yo'nalishda italyan maqollarini jamlagan, tizimlashtirgan va izohlagan fundamental asarlar alohida ahamiyatga ega. Xususan, Giuseppe Pittanoning "Frasi fatte" (1993) hamda Carla Mordentining "Dizionario dei proverbi italiani" nomli lug'atlari maqollarni semantik va struktural jihatdan tahlil qilish imkonini beradi. Ushbu manbalarda qarama-qarshi ma'noli birliklarga asoslangan maqollar (masalan, rischiare/rosicare, ya'ni xavf qilish/foйда ko'rish) keng yoritilgan bo'lib, tadqiqot korpusini shakllantirishda asosiy tayanch vazifasini bajaradi.

1.2. Lingvistik va semantik nazariy tadqiqotlar

Italyan tilidagi antonimiya hodisasini chuqurroq tushunish uchun umumiy tilshunoslik va semantika sohasidagi ilmiy ishlarga murojaat qilindi. Bu borada Tullio De Mauroning semantikaga oid izlanishlari hamda Luca Seriannining italyan grammatikasi va stilistikasiga bag'ishlangan tadqiqotlari muhim nazariy asos bo'lib xizmat qildi. Ushbu asarlarda antonimiyaning turli ko'rinishlari (leksik, konversiv, gradatsion) va ularning nutqdagi ifodalanish mexanizmlari tahlil qilinadi. Bu esa maqollarning ichki semantik tuzilishini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

1.3. Paremiologiya va lingvomadaniy tadqiqotlar

Maqollarni faqat til birligi sifatida emas, balki madaniy tajriba va ijtimoiy tafakkur mahsuli sifatida talqin qiluvchi tadqiqotlar ushbu ishda alohida o'rin egallaydi. Bu yo'nalishda Wolfgang Miederning "Proverbs: A Handbook" (2004) asari yetakchi manba hisoblanadi. Unda maqollar madaniy kodlar, stereotiplar va milliy dunyoqarashni ifodalovchi vosita sifatida izohlanadi. Anna Laura Lepschyning "Proverbi italiani" (2008) asari esa italyan maqollarining ma'naviy va madaniy kontekstini ochib berib, italyan mentalitetida qarama-qarshilik (masalan, so'z va amal, imkoniyat va xavf, sabr va shoshqaloqlik) qanday aks etishini ko'rsatadi.

Kam o'rganilgan jihatlar

Tahlil qilingan ilmiy adabiyotlar asosan maqollarni umumiy tasniflash va tavsiflashga qaratilgan. Biroq antonimik munosabat asosida shakllangan maqollarni bir vaqtning o'zida lingvistik (sintaktik va semantik modellar) hamda madaniy (qadriyatlar va konseptual qarama-qarshiliklar) jihatdan kompleks tahlil qilgan maxsus tadqiqotlar yetarli emas. Ushbu ilmiy ish aynan mana shu bo'shliqni to'ldirishni maqsad qiladi.

2. Metodologiya

Mazkur tadqiqot izchil va tizimli metodologik yondashuv asosida olib borildi hamda bir nechta o'zaro bog'liq bosqichlarni o'z ichiga oladi.

2.1. Tadqiqot korpusini shakllantirish

Dastlabki bosqichda italyan paremiologik manbalaridan antonimik juftliklarga ega maqollar tanlab olindi. Bunda alto/basso, ricco/povero, parlare/fare, fretta/lentezza kabi

qarama-qarshi tushunchalarni ifodalovchi birliklar asosiy mezon sifatida belgilandi. Tanlangan maqollar maxsus korpusga kiritildi va tahlil uchun tayyorlandi.

2.2. Struktural va semantik tahlil

Har bir maqol alohida tahlil qilinib, quyidagi jihatlar aniqlashtirildi:

- antonimlarning turi (bevosita, to'ldiruvchi yoki gradatsion qarama-qarshilik);
- ularning sintaktik funksiyasi (qarama-qarshi bog'lovchilar orqali yoki murakkab gap tarkibida ifodalanishi);
- maqolning mantiqiy modeli (masalan, "A bo'lsa, B emas" yoki "A Bga olib keladi").

2.3. Lingvomadaniy tahlil

Tadqiqotning markaziy bosqichi bo'lib, unda lingvistik natijalar madaniy mazmun bilan bog'landi. Xususan: antonimik juftliklar qaysi konseptual sohani (vaqt, muvaffaqiyat, insoniy munosabatlar, taqdir) ifodalashi; ushbu qarama-qarshilik orqali qanday madaniy qadriyatlar mustahkamlanishi yoki tanqid qilinishi; maqollarning ijtimoiy ogohlantirish, axloqiy yo'l-yo'riq yoki izohlovchi vosita sifatidagi funksiyasi aniqlab berildi.

2.4. Qiyosiy va funksional tahlil

Olingan natijalar o'zbek maqollari bilan qiyoslab o'rganildi, umumiylik va milliy o'ziga xoslik jihatlari aniqlandi. Bundan tashqari, zamonaviy italyan til korpuslari (masalan, iTenTen) asosida ushbu maqollarning real nutqdagi qo'llanishi tahlil qilinib, ularning bugungi kundagi funksional ahamiyati baholandi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot italyan tilidagi antonimik tuzilishga ega maqollarni lingvomadaniy jihatdan tahlil qilishga bag'ishlandi. Tadqiqot jarayonida maqollar nafaqat til birliklari sifatida, balki jamiyatning tarixiy tajribasi, milliy tafakkuri va madaniy qadriyatlarini mujassam etgan muhim madaniy fenomen ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, antonimik qarama-qarshilikka asoslangan maqollar italyan xalqining dunyoni idrok etish usuli, hayotiy muvozanatga bo'lgan munosabati va axloqiy mezonlarini ochib berishda muhim rol o'ynaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, italyan maqollarida antonimiya faqat leksik qarama-qarshilik bilan cheklanmaydi, balki mantiqiy, semantik va konseptual darajada ham namoyon bo'ladi. Masalan, *parlare/fare* (gapirish/qilish), *fretta/pazienza* (shoshqaloqlik/sabr), *ricco/povero* (boy/kambag'al) kabi juftliklar orqali jamiyatda qadrlanadigan xulq-atvor modellari mustahkamlanadi yoki tanqid qilinadi. Bunday maqollar odatda insonni mulohazali bo'lishga, amaliy harakatni so'zdan ustun qo'yishga, shoshilinch qarorlardan qochishga undovchi didaktik vazifani bajaradi.

Struktural-semantik tahlil shuni aniqladiki, antonimik maqollar ko'pincha qarama-qarshi bog'lovchilar, parallel sintaktik konstruktsiyalar yoki sabab-oqibat munosabatiga asoslangan mantiqiy modellar orqali shakllanadi. Bu esa maqollarning esda qolarli, ta'sirchan va universal bo'lishiga xizmat qiladi. Lingvomadaniy tahlil natijalariga ko'ra esa, ushbu qarama-qarshiliklar vaqt, taqdir, muvaffaqiyat, mehnat va insoniy munosabatlar kabi asosiy konseptual sohalar bilan bevosita bog'liq ekanligi aniqlandi.

Qiyosiy tahlil italyan va o'zbek maqollari o'rtasida umumiyliklar mavjudligini ko'rsatdi, biroq har bir xalq o'z mentaliteti va tarixiy tajribasiga mos holda ushbu qarama-qarshiliklarni turlicha talqin qiladi. Shu bois, antonimik maqollar milliy o'ziga xoslikni aniqlashda muhim manba hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Pittano G. *Frase fatta capo ha: Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni*. Bologna: Zanichelli, 1993. - 328 p.
2. De Mauro T. *Introduzione alla semantica*. Bari: Laterza, 1989. - 267 p.
3. Mieder W. *Proverbs: A Handbook*. Westport, CT: Greenwood Press, 2004. - 230 p.
4. Lepschy A. L. *Proverbi italiani*. Bologna: Zanichelli, 2008. - 438 p.
5. Sadikova B. Italyan va o'zbek tilidagi antonim, omonim va sinonimlarning o'xshash jihatlari. PEDAGOG Respublika ilmiy jurnali. Impact Factor 6.994. O'zbekiston, 2024/5/15. 1046-1051 betlar. www.bestpublication.org
6. Sadikova B.M. [A linguoculturological analysis of italian proverbs related to the concepts of good and evil](#). Web of Scientists and Scholars: Journal of Multidisciplinary Research, 2025. -P. 75-78.